

ἐπιβίωσιν καὶ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐξώθεν ἐφόδους πρὸς ἐκμηδενισμόν. Καὶ θὰ προκύψῃ τὸ ἀβίαστον συμπέρασμα ὅτι ἡ ζωὴ ἀπαιτεῖ τὴν διαρκῆ ἐγρήγορσιν πρὸς ἄμυναν καὶ τὸν συνασπισμὸν ὅλων τῶν πατριωτικῶν δυνάμεων κατὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ.

Εἰς τὴν λαμπρὰν αὐτὴν ἱστορικὴν ἔκθεσιν εὗρίσκω ἐν μειονέκτημα καθαρῶς ἐκδοτικόν, δυνάμενον νὰ διορθωθῇ κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Β' τόμου. Πρέπει νὰ πλουτισθῇ τὸ ἔργον μὲ ἀριθμὸν τινα χαρτῶν παριστάντων: τὸ νοτιώτερον τμήμα τῆς περιοχῆς τῆς Τριπόλεως, ὡς ὁ λαμπρὸς Γαλλικὸς χάρτης τῆς περιοχῆς Μαντινείας. τὴν Ἀρκαδίαν μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχαίων πόλεων μὲ τὰ μεσαιωνικὰ καὶ μὲ τὰ νεώτερα καὶ τὰ σύγχρονα χάρτην τῆς Πελοποννήσου λεπτομερῆ. Ἄνευ τῶν χαρτῶν τούτων τὸ πλῆθος τῶν μνημονευομένων τοποθεσιῶν τῶν διαφόρων ἱστορικῶν περιόδων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐντοπισθῇ καὶ νὰ συνειδητοποιηθῇ ὑπὸ τῶν ἀναγνωστῶν, ὥστε ἡ ἱστορία τοῦ τόπου τῶν νὰ γίνῃ βίωμά των.

Π. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* *

I.— **Anzeiger für die Altertumswissenschaft** (herausg. von der Österreichischen Humanistischen Gesellschaft). Innsbruck, τόμ. XXIV, τεύχη 3/4, 1.71.

Ἡ πολύτιμος αὐτὴ περιοδικὴ ἔκδοσις, ὄργανον τῆς Αὐστριακῆς Ἀνθρωπιστικῆς Ἑταιρείας, ἰδρυθὲν καὶ διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Innsbruck, γνωστοῦ ἐρευνητοῦ R. Muth, ἔχει πρὸ πολλοῦ καθιερωθῆ εἰς τὴν διεθνῆ ἀρχαιολογικὴν ἐπιστήμην. Ὅχι μόνον διὰ τὰς ἐμπεριστατωμένας βιβλιοκρισίας, ποὺ περιέχει τακτικώτατα, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν βιβλίων, ποὺ ἀναγγέλλει, ἀλλὰ καὶ — κυρίως — διὰ τὰς συνεχεῖς ἐρευνητικὰς ἐκθέσεις καὶ ἀναλύσεις, ποὺ παρουσιάζει, εἰς διαφόρους τομεῖς τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης, ἔχει καταστῆ τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἀπαραίτητον βοήθημα διὰ τοὺς ἐρευνητὰς τῆς κλασσικῆς ἀρχαιολογίας.

Τὰ ὑπὸ παρουσίᾳσις τεύχη (3/4 τοῦ 1971) διαιροῦνται, ὡς πρὸς τὴν ὕλην, εἰς τρία μέρη. Τὸ πρῶτον μέρος περιλαμβάνει ἔκθεσιν ἐρέυνης ὑπὸ τοῦ Hans Strohm περὶ τῆς «ἐλληνικῆς τραγωδίας», τὸ δεῦτερον ἔκθεσιν ὑπὸ τοῦ Walter Kraus περὶ τῆς «ἐλληνικῆς κωμωδίας», καὶ τὸ τρίτον βιβλιοκριτικὴν παρουσίασιν ἐργασιῶν ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαιολογίας καὶ ἀναγγελίας νέων βιβλίων καὶ μελετῶν.

A.— «Ἑλληνικὴ τραγωδία». Τὸ μέρος τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸν τραγικὸν ποιητὴν Σοφοκλῆ. Ἡ ἔκθεσις, τὴν ὁποίαν κάμνει ὁ Strohm, ἀποτελεῖ συνέχειαν προηγουμένων παρουσιάσεων περὶ τῆς φιλολογικῆς ἐρέυνης εἰς τὴν περιοχὴν τῆς τραγωδίας, ποὺ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ ἴδιον περιοδικόν. Αἱ ἐρευνητικαὶ αὗται ἐκθέσεις («Forschungsberichte»), λίαν ἐνδιαφέρουσαι καὶ ἐξαιρετικῶς κατατοπιστικαί, ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ κάτωθι τεύχη:

Anzeiger 1, 1948, 65—71, 99—108.— 2, 1949, 1—11, 34—45, 68—73.— 3, 1950, 195—218.— 5, 1952, 131—154.— 7, 1954, 129—152 — 12, 1959, 1—22.— 14, 1961, 1—26.— 16, 1963, 129—156.— 20, 1967, 65—106, 193—216.— 21, 1968, 1—30.— 22, 1969, 129—153.

Ὁ H. Strohm ἀναφέρεται κατ' ἀρχὴν εἰς δύο ἐνδιαφέροντα συνέδρια καὶ εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν «**Πρακτικῶν**» τῶν συνεδρίων αὐτῶν, ποὺ ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ γνωστὸν περιοδικὸν «**Dioniso**» (41, 1967, 19—427 καὶ 43, 1969, 501 σελίδες). Τὸ πρῶτον συνέδριον (εἰς Taormina 1967), ὀργανωθὲν ὑπὸ τοῦ «**Istituto Nazionale del Dramma antico**» (ἀλήθεια, ἡ Ἑλλάς δὲν ἔχει ἀνάγκη τοιοῦτου Ἰνστιτούτου;), συνεκέντρωσεν ὀμιλητὰς φιλολόγους καὶ καλλιτέχναις (ὠραῖος συνδυασμός, ἀνύπαρκτος παρ' ἡμῶν!), οἱ ὅποιοι διετύπωσαν καταπληκτικῆς σημασίας ἀπόψεις εἰς τὰ πλαίσια τοῦ γενικοῦ θέματος τοῦ συνεδρίου: «**Il dramma antico come spettacolo**». Πλὴν τῶν καθαρῶς φιλολογικῶν καὶ ἐρμηνευτικῶν προβλημάτων συνεζητήθησαν θέματα συγχρόνου σκηνοθεσίας τοῦ ἀρχαίου δράματος, εἶναι δὲ ἐξόχως χαρακτηριστικόν, ὅτι σοφοὶ ἑλληνισταὶ ἤκουσαν μετὰ προσοχῆς τὴν ἐντυπωσιακὴν εἰσήγησιν τοῦ νεαροῦ ἠθοποιοῦ Arnaldo Ninchi ἐπὶ τοιοῦτων θεμάτων. Ἐπειδὴ γνωρίζομεν, πόσον χωλαίνει ὁ τομεὺς σκηνοθεσίας καὶ σκηνογραφίας τοῦ ἀρχαίου δράματος εἰς τὴν χώραν μας καὶ μὲ πόσῃ ἀνευθυνότητῃ ἀντιμετωπίζονται προβλήματα μουσικῆς, σκηνοθεσίας, χορογραφίας, σκηνογραφίας καὶ γενικῶς ἐρμηνείας τῶν ἀρχαίων δραμάτων εἰς τὰς συγχρόνους σκηνακὰς ἀναβιώσεις ἐνταῦθα, ἐφιστῶμεν ἰδιαίτερώς τὴν προσοχὴν ὄλων εἰς τὰ πορίσματα τοῦ ἐν λόγῳ συνεδρίου καὶ εἰς τὴν σοβαρότητα, μεθ' ἧς ἀντιμετωπίζονται εἰς ἄλλας χώρας τέτοια θέματα.

Τὸ ἄλλο συνέδριον (3ον κατὰ σειρὰν, Μάιος 1969) εἶχεν ὡς θέμα τὸ «**κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν ὑπόβαθρον τῆς ἀττικῆς τραγωδίας καὶ κωμωδίας**». Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ συνεδρίου ἦτο ἀφιερωμένον — ὅπως ἦτο φυσικόν — εἰς τὴν κωμωδίαν.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Strohm ἐκθέτει ἐν συντομίᾳ τὸ περιεχόμενον τῶν «**Συσκέψεων Εἰρήνης πρὸς προώθησιν τῶν κλασσικῶν σπουδῶν εἰς τὰς σοσιαλιστικὰς χώρας**». Ἐν μέγα μέρος τοῦ συνεδρίου ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὸ θέμα: «**Μεταφραστικὰ προβλήματα ἀρχαίων τραγωδιῶν**».

Ἀκολουθεῖ λεπτομερῆς καὶ λίαν σημαντικὴ ἐπισκόπησις τῆς βιβλιογραφίας, τῆς σχετικῆς μὲ τὴν ἀρχαίαν τραγωδίαν γενικῶς καὶ εἰδικώτερον μὲ τὰς τραγωδίας τοῦ Σοφοκλέους. Αἱ ἐργασίαι δύο γνωστῶν Ἰταλῶν φιλολόγων περὶ τῆς ἀρχαίας τραγωδίας καὶ τῶν προβλημάτων τῆς ἐξεδόθησαν εἰς τόμους: Πρόκειται περὶ μελετῶν τῶν γνωστῶν καθηγητῶν Quintino Cataudella (*Saggi sulla Tragedia greca*, 1969) καὶ Raffaele Cantarella, γνωστοῦ ἐρευνητοῦ, μεταφραστοῦ καὶ σκηνοθέτου ἀρχαίων τραγωδιῶν (*Scritti minori sul Teatro Greco*, 1970).

Γενικαὶ παρουσιάσεις τῶν ἔργων τοῦ Σοφοκλέους κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀναλύονται ὑπὸ τοῦ Strohm λεπτομερῶς, μὲ γνώσιν καὶ ἀντικειμενικότητα. Εἰς ἐπὶ μέρους προβλήματα ἀναφέρονται βιβλία ἢ μελέται ὡς τῶν D. Butaye (*La Fragilité du Bonheur humain dans les Tragédies de Sophocle*), U. Parlavantza-Friedrich (*Täuschungsszenen in den Tragödien des Sophokles*). Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἔκρινεν ἡδὴ ὁ ὑπογραφόμενος εἰς τὸ περ. «**Πλάτων**» 21, 1969, 317—323), B. E. Newton (*Metre and Stress in Greek*) κ. ἄ.

Ἐρευναί, ἀναφερόμεναι εἰς τὰς ἐπὶ μέρους τραγωδίας τοῦ Σοφοκλέους, ἀποτελοῦν ἐν συνεχείᾳ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεως τοῦ Strohm. Διὰ τὸν «**Αἴαντα**» (Schlesinger, Grossmann, Sicherl, Ferguson), τὴν «**Ἀντιγόνην**» (Pettine, Calder III, Ronnet, Ziobro, Schwinge κ. ἄ.), τὰς «**Τραχινίας**» (Longo, Easterling κ. ἄ.), τὸν «**Οἶδ. Τύραννον**» (Cameron, Hulton, Pötscher κ. ἄ.), τὴν «**Ἡλέκτραν**» (Dale, Minados, Errandonea κ. ἄ.), τὸν «**Φιλοκτήτην**» (Webster, v. Scheliha, Schlesinger κ. ἄ.), τὸν «**Οἶδ. Κολ.**» (Moulinier,

Stoessel, Tanner κ. ά.) έργασιαι ποικιλαι και σημαντικαι αναλδονται, παρουνσιαζονται και αξιολογδονται ορθως. Η εκθεσις κλειεται με παρουνσιασιν εργασιων, αναφερομενων εις τα αποσπασματα του Σοφοκλεου κλπ.

Β.— «Έλληνικη κωμωδια». Το τμημα τουτου γραφει ο καθηγητης της Βιεννης W. Kraus, ο οποιοσ ασχολειται ενταυθα με βιβλιογραφιαν, αναφερομενην εις την «Αρχαϊαν» κωμωδιαν και τον Έπιχαρμον. Έπειδη ειχε προηγηθη η εμπειριστατωμενη εκθεσις περι Αριστοφανου και «αρχαϊας κωμωδιας» υπο του K. J. Dover εις το «Lustrum» II, 1957, 52 κ. ε. και εις το «Fifty Years (and Twelve) of Classical Scholarship» (Oxford 1968), σελ. 123 κ. ε. και επειδη το αρθρον του Th. Gelzer, ως συμπληρωμα εις το παλαιον αρθρον περι Αριστοφανου εν RE (Suppl. XII, 1971, 1392—1570), εχει τοιαυτην πληροτητα, ωστε να καλυπτη απολυτως πολλουοις τομειοι μιαοι βιβλιογραφικηοι ερευνητικηοι εκθεσεωοι, ο W. Kraus προυποθετει τασ ανωτερω εργαοιαοι και συνειδητωοι περιοριζεται εις την κριτικην θεωρησιν ωρισμενων εργασιων, τασ οποιαοι ταξινομει αναλογωοι των προβληματον, τα οποια πραγματευεται εκαστη. Ουτωοι η καταταξιοι εμφανιζεται ωοι εξηοι :

1) Το πρόβλημα της καταγωγης της κωμωδιαοι, οπου κρινονται παλαιότεροι εργαοιαοι, ωοι των H. Herter (Vom dionysischen Tanz zum komischen Spiel, 1947), M. Pohlenz (Die Entstehung der attischen Komodie, 1949), L. Breitholtz (Die dorische Farce im griechischen Mutterland vor dem 5. Jahrhundert, 1960).

2) Η ουσια της αρχαϊας κωμωδιαοι, ενθα αναλδονται και αξιολογδονται γνωοιαοι εργαοιαοι των Th. Gelzer περι του «επιρρηματικου αγωνοοι», P. Händel, H. - J. Newiger (μια απο τασ σπουδαιοτεραοι εργαοιαοι περι «μεταφοραοι» και «αλληγοριαοι» εις τασ κωμωδιαοι του Αριστοφανουοι), O. Seel, H. Whitman, K. - D. Koch, V. Ehrenberg κ. ά.

Ακολουθει κριτικη παρουνσιαοιοι εργαοιαοι, αναφερομενων εις τασ επι μερουοι κωμωδιαοι του Αριστοφανουοι και εις τα διασωθεντα αποσπασματα. Ορθωοι ο Kraus θεωρει την εκδοοιοι των αποσπασματον της αττικηοι κωμωδιαοι υπο του J. M. Edmonds ωοι «eine grausame Enttäuschung, vielmehr ein Skandal» και συνάπτει ουτω την κριοιοι του με την οργην όλων των φιλολογοων δια το ακριτον, ανευθυνον και αχρηστον αυτο εργον, δια του οποιοου ο συγγραφευοι του ειχε την φιλοδοξιαν να αντικαταστηη εκδοοιοι ωοι του Meineke, του Kock και του Kaibel.

Το τελευταιοιοι μεροοι του «Anzeiger» περιεχει βιβλιοκριοιαοι και παρουνσιαοιοι διαφορων εργων, ωοι λ. χ. της ελληνικηοι ιστοριαοι του K. J. Beloch (κριτικη υπο F. Hampl), του μεγαλου εργου του K. v. Fritz, Die Griechische Geschichtsschreibung (κριτικη υπο F. Hampl), του εργου του W. Tarn Περι M. Αλεξανδρου (κριτικη υπο F. Hampl), της γνωοιαοι Ιστοριαοι της ελληνικηοι θρησκειαοι του M. Nilsson (2οοι τομοοι. Κριτικη υπο R. Muth), του εργου του J. Schäfer περι ελληνιστικηοι κεραμικηοι εκ Περγαμου (κριτικη υπο V. Mitsopoulos - Leon) κ. ά. και κατακλειεται με συντομοοιοι κριτικαοι αναλυοιοι του περιεχομενου πολλων αρχαιογνωοιαοιων μελετωων και ερευνωων.

II.— Anzeiger für die Altertumswissenschaft, τόμ. XXV, τευχη 1/2 1972.

Η ερευνητικη εκθεσις των εν λογω τευχωων του «Anzeiger» ειναι αφιερωμενη εις δυο περιοχαοι: την ελληνικην και την λατινικην. Ακριβεοτερον: το μεν πρωτον μεροοι, συνταχθεν υπο των H. Schwabl (Βιεννη) και J. Wiesner

(Βερολῖνον), ἀναφέρεται εἰς τοὺς Ἑλεάτας φιλοσόφους, τὸ δεύτερον δὲ τμήμα, συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ M. v. Albrecht (Χαϊδελβέργη), εἰς τὸν ποιητὴν Ὀβιδίου.

Τὸ πρῶτον μέρος διαιρεῖται εἰς τρία τμήματα: 1) Ξενοφάνης, 2) Παρμενίδης, 3) Μέλισσος. Ἡ τελευταία ἔκθεσις, τὴν ὁποίαν συνεχίζει ἡ παροῦσα, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ H. Schwabl εἰς τὸ ἴδιον περιοδικόν (10, 1957, 195—214). Τὸ περὶ Ξενοφάνους τμήμα ὑποδιαιρεῖται εἰς τὰ κάτωθι χαρακτηριστικὰ μέρη:

α) Γενικαὶ παρουσιάσεις, β) Ἐκδόσεις, Λεξικά, γ) Χρονολογία, βίος, δ) Θεολογία, θεωρία περὶ ἐνότητας, ε) Θεωρία γνώσεως, ζ) Ἐπὶ μέρους προβλήματα. Ἀντίστοιχοι ὑποδιαίρέσεις ὑπάρχουν καὶ διὰ τοὺς δύο ἄλλους φιλοσόφους.

Μὲ πολλὴν σύνεσιν καὶ ἀντικειμενικότητα — ἴσως καὶ πολλὴν αὐστηρότητα ἐνίοτε — οἱ συγγραφεῖς ἀναλύουν καὶ ἀξιολογοῦν τὰς πολυπληθεῖς ἐργασίας τῶν τελευταίων χρόνων περὶ Ξενοφάνους. Ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον κατατάσσονται, κρίνονται καὶ συνδέονται μεταξύ των αἱ ποικίλαι καὶ πολυπληθεῖς ἐργασίαι, μαρτυρεῖ περὶ τῆς εὐσυνειδησίας καὶ τῆς ἐνημερώσεως τῶν δύο συγγραφέων. Διὰ τὸν εἰδικὸν ἐπιστήμονα, ὁ ὁποῖος θέλει ἀνέτως νὰ κατατοπισθῇ περὶ τῶν πορισμάτων τῆς τελευταίας ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν μὴ ἀπολύτως εἰδικόν, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νὰ σχηματίσῃ μίαν εἰκόνα περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς δραστηριότητος τῶν τελευταίων ἐτῶν περὶ τὸν φιλόσοφον Ξενοφάνην, ἡ ἔκθεσις αὕτη ἀποτελεῖ τὸν ἀσφαλτέρον δρόμον.

Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰ τμήματα, ποὺ ἀφοροῦν εἰς τὸν Παρμενίδην καὶ τὸν Μέλισσον. Καὶ ἐδῶ μνημονεύονται καὶ ἀξιολογοῦνται ὅχι μόνον εἰδικαὶ μονογραφαί, ἀλλὰ καὶ κριτικαὶ ἐκδόσεις τοῦ κειμένου καὶ ὑπομνήματα ἐρμηνευτικὰ καὶ γενικαὶ παρουσιάσεις καὶ εἰδικαὶ μελέται εἰς ἐπὶ μέρους προβλήματα.

* * *

Ἡ περὶ Ὀβιδίου ἔκθεσις ὑπὸ τοῦ Albrecht εἶναι συνέχεια τῆς ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ (18, 1965, 193—208) δημοσιευθείσης ἐκθέσεως. Ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει καὶ συζητεῖ κατ' ἀρχὰς γενικὰ περὶ Ὀβιδίου ἔργα. Ὁρθῶς ἐπισημαίνεται, ὅτι ἀκόμη καὶ σήμερον παραμένει βασικὸν — καὶ μοναδικόν, ὡς περιεκτικὴ μονογραφία — τὸ ἔργον τοῦ W. Kraus εἰς τὴν RE. Ἡ παρακολούθησις τῆς βιβλιογραφίας εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ἔργα τοῦ Ὀβιδίου γίνεται συστηματικῶς καὶ μὲ πολλαπλὰς ἐσωτερικὰς συνδέσεις καὶ ἀναφοράς. Ἐπὶ μέρους προβλήματα (παραδόσεως κειμένου, κριτικῆς τοῦ κειμένου, ἐκδόσεις, ἐρμηνευτικὴ, ἐπιδράσεις κλπ.) ἀντιμετωπίζονται μεθοδικῶς καὶ ἐκτιθενται ἀντικειμενικῶς. Ὁ συγγραφεὺς δὲν φεῖδεται μόχθου καὶ εἰσέρχεται εἰς θέματα γνησιότητος καὶ λεπτομερειαικὰς ἀνακατατάξεις ἀπόψεων ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν ἐπὶ μέρους χωρίων τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀβιδίου. Βεβαίως ὁ Albrecht ἀπευθύνεται μᾶλλον εἰς τὸν εἰδικὸν φιλόλογον, ἡ δὲ ἔκθεσις του εἶναι συντεταγμένη ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ καὶ μὲ αὐτὴν τὴν σκοπιμότητα.

* * *

Εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ «Anzeiger» περιέχονται αἱ βιβλιοκρίσεις, ὅπου ἀναλυτικῶς παρουσιάζονται διάφορα ἔργα, ὡς λ. χ. τὸ βιβλίον τοῦ Horst Blanck μὲ τὸ ἐνδιαφέρον θέμα: «Wiederverwendung alter Statuen als Ehrendenkmäler bei Griechen und Römern» καθαρῶς ἀρχαιολογικόν, μὲ πολλὰς ὅμως φιλολογικὰς προεκτάσεις (κριτικὴ ὑπὸ E. Bielefeld), οἱ τιμητικοὶ τόμοι εἰς F. Eichler (κριτικὴ ὑπὸ G. Kleiner) καὶ W. Peremans (κριτικὴ ὑπὸ E. Olshausen) κ. ἄ. καὶ ἀναλύονται συντόμως, εἰς τὸ τμήμα «Anzeigen», πλείονα ἔργα καὶ μελετήματα, ἀναφερόμενα εἰς διαφόρους περιοχὰς τῆς ἀρχαιολογίας.

ΑΡΙΣΤΟΞΕΝΟΣ ΣΚΙΑΔΑΣ

Τακτικὸς καθηγητὴς Παν/μίου